

Põllumajandusuuringute Keskuse põllumajanduskeskkonna seire büroo juhataja
PILLE KOORBERG

Põllumajandusmaastike mitmekesisus peab säilima

Kui puuduvad läbimõeldud, eesmärgistud ja piisavate toetusmääradega keskkonnameetmed, samuti tootjate koolitus ja nõustamine, võib meie looduse liigirikkus väga kiiresti kaduda.

Põllumajandus on olnud läbi aegade üks peamisi maastiku struktuuri ja koosluste ulatuse muutumise põhjusi. Põllumeeste tegevuse läbi säilib palju linnu- ja loomaliike, kes kasutavad põllumajandusmaastikke toitumis- või pesitsuspaijana. Traditsiooniline ja ekstensiivne põllumajandus on loonud maastikke ja elupaiku, mis vähemalt mõnel juhul on väga mitmekesised ning liigirikkad. Põllumajandustegevust on võimalik loodusega kooskõlas arendada, kui põllumees arvestab oma igapäevatoodel ka ümbritseva elustikuga.

Kolm peamist põllumajanduslikku tegevust, mis on praegu bioloogilise mitmekesisuse ja hea keskkonnaseisundi säilimisega vastuolus, on tootmise intensiivistamine, liigirikaste poollooduslike koosluste hooletusse jätmine ning põllumajandustegevuse mastaapide ja korralduse muutmine.

Otsene mõju keskkonnale väljendub maastike lihtsustumises, mis omakorda vähendab näiteks lindude

le sobivaid elupaiku, kaudne mõju ilmneb aga kemikaalide kasutamise intensiivistumise tagajärjel. Selle tagajärjel vähenevad lindude pesitsusevõimalused, suureneb noorlindude suremus jmt. Sellist massilist lindude ja ka teiste eluslooduse gruppide kadumist on elatud nimetama ka hääletu kevade tagasitulekuks – ajendatud Rachel Carsoni populaarsest raamatust, mis dokumenteeris lindude vähenemist 1960-ndatel pestitsiidide kasutamise intensiivistumise tõttu. Nii on näiteks halltsiitsitaja, nurmkana ja põldlõokese populatsioonid vähenenud viimaste aastakümnete jooksul Suurbritannias 60–80 protsenti, kogu Euroopas on aga vähenemas 66% põllulindude populatsioonid. Aga see on vaid jäämäe tipp – vähenenud on ka muude elusorganismide (putukad, taimed jmt) liigirikkus ja populatsioonid.

Põllumajandusmaade osatähtsus elupaikade mitmekesisuses on väga oluline, kuid nende alade loodus-

väärtuse säilitamise idee on suhteliselt uus. Inimmõju tasakaalustamiseks põllumajandusmaastikes alustati Euroopas 1992. aastal põllumajandusliku keskkonnatoetuse (PKT) maksmist neile tootjatele, kes on valmis oma põllumajandustootmist keskkonnasõbralikumaks muutma.

Põllumajanduslik keskkonnatoetus kui päästevahend

Eestis rakendus PKT maaelu arengukava (MAK) ühe toetusena 2004. aastast. PKT eesmärgiks on soodustada keskkonnasõbralike majandamisviiside kasutuselevõttu, tõsta tootjate keskkonnateadlikkust, et säilitada ja suurendada bioloogilist ning maastikulist mitmekesisust.

Toetus on tähtis ka maapiirkondade sotsiaalse ja majandusliku olukorra parandamisel ja maakultuuri säilimisel. Et olla kindel toetuse tulemuslikkuses ja tõhususes, on vaja paralleelselt toetuste maksmisega viia läbi ka toetuse seiret ja hindamist.

Euroopa Liidu maaelu arengukavasid on palju kritiseeritud nende suhteliselt nõrga tulemuslikkuse pärast. PKT programme on EL-is MAK-i kohustusliku meetmena rakendatud praeguseks juba 15 aastat ning selle aja jooksul peaks saadud kogemus võimaldama riikidel rakendada vaid hästitoimivaid ja keskkonnale kasu toovaid meetmeid. Kahjuks on see protsess olnud väga vaevaline ning vähestes tulemustega, seetõttu on avaldanud EL-i MAK-i 2007–2013 programmi puhul veelgi enam liikmesriikidele survet toetuste tõhustamiseks.

EL-i toetuste mõju hinnatakse eri näitajate kaudu. Üldiselt võiks jagada neid näitajaid meetmete otsesteks ja kohesteks indikaatoriteks (nt lepingute arv, toetatava maa suurus, väljamakstud raha hulk jne) ning toetusesaaja tegevuses toimunud muutuste tagajärgi kajastavateks näitajateks. Viimaseid on keerulisem mõõta, iseäranis kui tegu on pikaajalise mõjuga (nt muutused liigirikkuses) või suure mõjualaga (nt muutused vee kvaliteedis).

Eestis oli eesmärk hõlmata aastatel 2004–2006 keskkonnasõbraliku tootmisega seatud kohustustega 470 000 hektarit põllumaad. PRIA 2006. aasta MAK-i seirearuande kohaselt täideti see eesmärk 99 protsendi ehk 467 023 hektari ulatuses. Mahepõllumajandusliku tootmisega hõlmati planeeritud 70 000 hektarist 62 094 ehk täideti 89 protsenti eesmärgist. Kohalikku ohustatud tõugu looma kasvatamise eesmärk oli toetada ajavahemikul 2004–2006 1020 eesti tõugu hobust, tegelik saavutus on 921 toetatud eesti tõugu hobust ehk saavutati 90 protsenti eesmärgist. Samuti oli eesmärk toetada kohalikku ohustatud tõugu looma kasvatamise tegevuse raames 750 eesti maakarja tõugu veise, 100 eesti raskeveohobuse ja 500 tori tõugu hobuse kasvatamist. Vastavad tulemused olid 79, 96 ja 77 protsenti eesmärkidest. PRIA hinnangul on taotlejad olnud väga aktiivsed toetuste taotlemisel ning taotlejate suur aktiivsus annab tunnistust vajadusest toetuste järele. Samuti on kasvanud taotlejate teadlikkus toetusmeetmete kohta.

Keskkonnakaitselisest ja sotsiaal-majanduslikust seisukohast alustas PKT mõju uurimisega Põllumajan-

dusuuringute Keskuse (PMK) 2004. aastal, mil käivitati seired põllumajandusmaastike ning sotsiaal-majanduse valdkonnas. Järgnevatel aastatel alustati mulla, vee ja bioloogilise mitmekesisuse pikaajaliste uuringutega.

Uuringutulemusi

PMK poolt läbiviidava mullaviljakuse uuringu eesmärk on selgitada keskkonnatoetuse võimaliku mõju mullaviljakusele teatud mullaparametrite alusel (fosfori- ja kaaliumisisaldus, happesus ja orgaaniline aine). Kogutud andmetega on fikseeritud Eesti põllumuldade seisund, kordusseire järel on võimalik teha järeldusi ka eri toetuste mõju kohta.

Happesuse hindamisel on võetud aluseks see, et üldjuhul ei tohiks põllumuldade pH langeda alla 5,6 ja happelise lähtekivimiga aladel alla 5,1, sest allpool seda väärtust on kultuuride kasv piiratud. Praegused andmed näitavad, et viljakuse seisukohalt on happesusest kõige kriitilisemad mullad Võrumaal (sealse uurimisala ligi 75% põllumuldadest on pH alla 6), üldiselt on aga optimaalne pH ca 80% uuritud proovidest. Fosforisisaldus on väikseim Pärnu- ja Läänemaal (rohkem kui 40% sealsete põllumuldade puhul alla taimekasvuks optimaalse 25 mg/kg) ning kaaliumisisaldus on madalaim Pärnu- ja Tartumaal (~50% puhul alla optimaalse 130 mg/kg). Nii fosfori- kui kaaliumisisalduse puhul on mahetootjate olukord kriitilisem.

Huvitavate tulemusteni jõuti 2006. aastal Maaülikooli tehtud vee-erosiooni uuringus, mille käigus kaardistati potentsiaalsete vee-erosiooniõhtlike alade olukord Eestis. Uuring oli ajendatud viimastel aastatel EL-is väga suure tähelepanu all olnud muldade erosiooni temaatikast, mille raames nõutakse liikmesriikidelt kaitsemeetmete väljatöötamist ja kasutuselevõttu. Enamikus liikmesriikides on see probleem väga terav, kuid Eestis puhul puudusid seni konkreetsed numbrid, millele toetudes sai põhjendada, et muldade olukord Eestis ei ole võrreldav Euroopa mägiste piirkondadega.

Eesti põllumajandusliku maakasutuse struktuuri uurimiseks erodeeritud muldadel kasutati testalade meetodikat. Erodeeritud muldadena mõistetakse Eestis vihma poolt esile

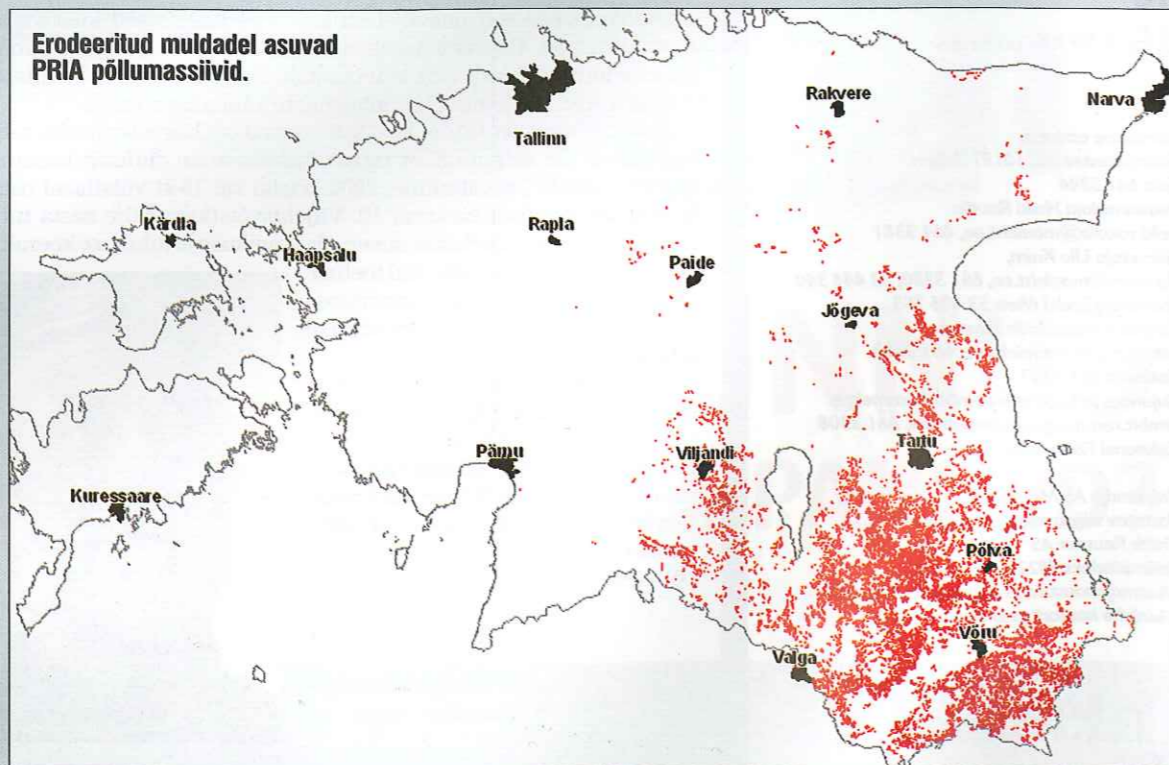
kutsutud vee-erosioonist kahjustatud muldi, mis asuvad peamiselt künklikel, tugevalt liigestatud reljeefiga Lõuna- ja Kagu-Eesti aladel, vähemal määral ka Kesk-Eestis Sakala ja Pandivere kõrgustikel. Uurimuse aluseks valiti kolm valda ehk testala (Valgjärve, Haanja ja Otepää), mille maad asuvad potentsiaalselt erosiooniõhtlikus piirkonnas.

Esmalt tehti põllumajandusliku maa kasutuse analüüs PRIA 2005. aasta andmete põhjal ning seejärel võrreldi reaalselt maakasutust mullastikukaardi andmetega ja anti hinnang erosiooni võimalikkusele, laiendades tulemusi kogu Eesti territooriumile. Kokkuvõtteks võib öelda, et erodeeritud muldade kasutamine põllukultuuride kasvatamiseks on Eestis väike (~7200 ha), moodustades vaid 0,8% kogu põllumajanduslikus kasutuses olevast maast (ligikaudu 850 000 hektarist).

Probleem on aktuaalsem Otepää-Karula piirkonnas ja Haanjas, kuid ka seal on enamik põllumajandusmaast viidud rohumaade alla ning seega meetmed (nt põllumaade rohumaade alla viimise toetamise meede), mis takistaksid erosiooni, ei ole väikse sihtgrupi tõttu majanduslikult otstarbekad. Peale pikaajalise rohumaana kasutamise on võimalik erosiooni kahjulikku mõju vähendada ka minimeeritud mullaharimisega. See aitab vähendada tehnogeenset erosiooni. Siinjuures aga tuleks arvestada minimeeritud harimisega kaasnevate probleemidega, nagu suurenenud umbrohtumus ja haiguste levik, samuti vastavate masinate hankimisega. Sarnaselt vee-erosiooni uuringuga on PMK-l plaanis 2007. aastal viia läbi uuring tuuleerosiooniõhtlike alade kohta.

Eluslooduse seireks (kimalased, soontaimed, vihmaussid ja põllulinnud) on välja valitud kolm piirkonda: ekstensiivsema põllumajandusega Võru- ja Saaremaa ning intensiivsema põllumajandustegevusega Jõgeva- ja Tartumaa. 2006. aastal seirati nendes piirkondades kokku 66 põllumajandusettevõtet (22 ala piirkonnas), kusjuures igas piirkonnas oli vaatuse all kuus KST (keskkonnasõbralik tootmine), kümme MAHE (mahepõllumajanduslik tootmine) ja võrdlusena kuus ÜPT (pole liitunud PKT kohustusega) ala.

Erodeeritud muldadel asuvad PRIA põllumassiivid.

Viis sagedamini pesitsevat linnuliiki

Eesti Ornitoloogiaseltsi teostatava põllulindude seire tulemused näitavad, et 2006. aastal olid viis sagedasemat pesitsevat linnuliiki põldlooke (dominant 42,8%), kadakatäks (10,4), talvike (6,4), pruunselg-pöösälind (5,8) ja kiivitaja (4,3), ülejäänud liike esines alla nelja protsendi. Kokku registreeriti seirealadel pesitsemas 48 linnuliiki, seirealad külastamas (mittepesitsejad) kohati 42 liiki ning linnuliikide koguloend seirealadel sisaldab 71 liiki.

Piirkondlikest erinevustest olid statistiliselt usaldatavad järgmised näitajad: pesitsevate liikide mitmekesisus oli Saaremaa piirkonnas suurem kui Jõgeva-Tartu piirkonnas; transektil kohatud kõigi lindude mitmekesisus oli Saaremaal suurem kui Jõgeva-Tartu ja Võru piirkonnas; pesitsevate liikide arv kümne hektari kohta oli Saaremaa piirkonnas suurem kui Jõgeva-Tartumaal; mittepesitsevate (külastavate) liikide arv kümne hektari kohta oli Saaremaal suurem kui Jõgeva-Tartu piirkonnas; põldlooke asustustihedus kümne hektari kohta oli Jõgeva-Tartu piirkonnas suurem kui Võru piirkonnas.

2006. aasta linnuseire kokkuvõtteks võib öelda, et Jõgeva-Tartu piirkonnas oli KST aladel transektil pesitsevate liikide mitmekesisus suurem kui ÜPT aladel; sama piirkonna mahealadel aga nii transektil kohatud isendite arv kui ka sealsete alade summaarne asustustihedus suurem kui ÜPT aladel. Ka osutus Jõgeva-Tartu piirkonna mahealadel põldlooke asustustihedus suuremaks kui KST aladel. Võru piirkonnas oli mahealadel liikide summaarne asustustihedus kõrgem kui KST aladel.

2005. ja 2006. aasta seiretulemuste võrdlemisel ilmneb, et kõigi kolme võrreldud üldparameetri puhul (pesitsevate liikide mitmekesisus, transektil kohatud isendite arv, liikide summaarne asustustihedus) oli ülekaalus näitaja langustendents ja seda nii KST kui ka mahetootmise puhul (võrdlusandmeid ÜPT tootjatega ei ole, kuna neil aladel alustati seirega alles 2006. aastal).

Liikide osas vaadeldi kahte enamlevinud linnuliiki – kadakatäksi ja põldlooke. Neist esimese puhul oli KST aladel selge asustustiheduse tõus, kuid see on vaid õige pisut parem mahealade tulemusest, kui vaadata koos suurenenud ja stabiilsena

püsinud alade arvu. Põldlooke puhul oli aga tegemist silmnähtava erinevusega tootmistüüpide lõikes: mahealadel oli valdav tõusutrend (58% juhtudest), KST puhul aga langustrend (64% juhtudest). Antud valimi mahu juures pole see erinevus aga statistiliselt usaldatav ning meeles tuleb pidada ka seda, et tegemist võib olla tulemuste aastavahelise loomuliku kõikumisega.

Põllulindude ekspert Jaanus Elts analüüsis ka põllulindude ning nende elupaiga ümbruses oleva maastiku omavahelist mõju. Põllumajandusmaastikku asustavad ökoloogiliselt väga erinevad linnuliigid ning seda eri eesmärkidel. Kui näiteks põldlooke kogu elu kulgeb avamaastikus (nii sesoonses kui ööpäevases mõttes), siis näiteks pruunselg-pöösälind pesitseb pigem põõsastiku või kraavi servas ning hangib toitu avamaastikul, kusjuures viljapõldude puhul pigem selle servaosas. Seetõttu maastikuelementide mõjud põllumajandusmaastikus võimenduvadki. Kui metsas on iga üksiku puu mõju linnustikule väga raske tuvastada, siis viljelusmaal võib üksik suur puu keset põldu olla oluliseks mõjuriks õige mitme linnuliigi esinemisele.

Linnuliigiga erineva territooriumisuurusega, seejuures ei pruugi toitumis- ja pesitsusterritoorium alati kattuda. Järelikult mõjutab eri liikide esinemist ka maastikuelementide kompositsioon erineval pinnal (kaugusel nende pesitsusterritooriumi keskmet) ning maastikuelementide mõju ulatus on erinev. See tähendab, et üks element võib lindude arvukust mõjutada vaid selle elemendi vahetus läheduses, teise elemendi puhul peame selle ulatust või mahtu hindama aga tunduvalt suuremal alal.

Näiteks õõnsustega üksikpuus pesitseva kuldnoka jaoks piisab pesitsemiseks vaid just sellest ühest puust, toitumiseks vajab ta aga palju ulatuslikumat viljelusmaad, kusjuures ülejäänud puude hulk sellel viljelusmaal ei oma antud paari jaoks tähtsust. Samas võib pesapuud ümbritseda rapsipõld, millelt kuldnokal on raske sobilikku toitu leida. Seepärast kasutab ta toitumiseks näiteks eemal olevat kesa, mille pindala ja olukord määravad tegelikult pesitusedukuse. Siit tulenevalt tuleb meeles pidada, et põllumajandusmaal on lindudele tähtis mitte ainult pesituspaijana ning selle väärtust tuleb hinnata ka nn külastavate liikide jaoks, kelleks võivad omakorda olla

nii rändel peatuvad kui ka veel mitte suguküpsed linnud.

Kimalased on olulised tolmeldajad

Üha rohkem on hakatud rääkima tolmeldajate bioloogilise mitmekesisuse säilitamise ja taastamise vajadusest. Seetõttu oleme ka meie võtnud PKT toetuste raames vaatluste alla kimalased. Seirega alustati 2006. aastal ning seda viiakse läbi Eesti Maaülikooli dotsendi Marika Männi juhtimisel.

Kimalased on tähtsaid tolmeldajaid parasvöötme piirkondade põllumajanduses ja looduslikes kooslustes. Põhjuseks on kimalaste ja teiste looduslike tolmeldajate liigirikkuse vähenemine ja koosluste vaesumine põllumajanduspiirkondades.

Entomoloogilise kaardistamise andmed näitavad, et kui enne 1960. aastat esines Inglismaa keskosas 14 tavalisi kimalasi, siis praegu seitse. Sama perioodi vältel on vähenenud kimalaste liikide arv ka Prantsusmaal, Belgias, Hollandis ja Saksamaal. 1960. aastate alguses Prantsusmaal kirjeldatud 31 kimalaseliigist on kümne arvukus tunduvalt langenud ja neli neist täielikult kadunud. Kõige rohkem on kadunud põllumajandusmaastikest just pikasuiselised kimalased, kes on võimelised tolmeldama pika õieputkega taimi.

Kimalaste arvukuse languse põhjuseks peetakse eelkõige muutusi maakasutuses. Nii intensiivse kui ka ekstensiivse maaharimisega kaasneb pesitsusvõimaluste kitsenemine ja toidutaimede mitmekesisuse ning arvukuse vähenemine, mis omakorda piirab kimalaste arvukust. Tekib suletud ring, kus tolmeldajate arvukuse ja liigirikkuse vähenemine kutsub esile taimekoosluste vaesumise, mõjutades omakorda seemnetoiduliste lindude ja imetajate arvukust. Seetõttu tuleb tolmeldajaid, eeskätt mesilaselaadseid, pidada võtmegrupiks nii kultuur- kui ka looduskeskkonnas – nad on üks tähtsaid loodusressursse nii kultuurtaimede saagikuse tagamisel kui ka loodusliku mitmekesisuse säilimisel.

Maheviljeluse eelised

Alternatiiviks intensiivsele maaviljelusele on pakutud mahemaaviljelust, mis peaks eeldatavasti looma soodsad tingimused looduslike tolmeldajate arengule ja levikule põllumajandusmaastikes. Taanis tehtud uurinud näitavadki, et mahepõllundusega

kaasneb üldiselt taimede, putukate, lindude ja loomade suurem arvukus. Ka Eestis seni tehtud uuringud näitavad, et kimalaste arvukus ja liigirikkus on suuremad mahemaaviljelusega põllumajanduslikel aladel.

Esimese seireaasta tulemuste baasil fikseeriti olukord ning põhjalikke järeldusi saab teha alles mõne aasta pärast. Praeguste seiretulemuste põhjal saab öelda, et Kesk-Eestis ja Võrumaal oli mahetootmisega ettevõtetes kimalaste arvukus ja liigirikkus suurem kui näiteks KST või ÜPT ettevõtetes, kuigi statistiliselt olulisi erinevusi esines vaid Jõgeva- ja Tartumaa kimalaste liigirikkuses. Selgus ka see, et ÜPT tootjate maal kohati vähem kimalaseliike kui mahe- või KST ettevõtetes. Veidi teistsugune oli aga tulemus Saaremaal, kus mahetootmisega alade kimalaste arvukus ja liigirikkus olid madalamad kui KST või ÜPT aladel. Põhjuseks ilmselt asjaolu, et mahetalud paiknevad õhematel muldadel, mis 2006. aasta pika põua tingimustes läbi kuivasid.

Kimalaste koosluste analüüs näitas, et enam pikasuiselisi kimalasi oli mahetootmisega aladel, vähem kohatas neid aga aladel, mis polnud ühinenud PKT kohustusega. KST ettevõtetes varieerus see näitaja tugevasti. Arvestades koosluste teoreetilist liikide jaotust, oli kõigi kolme piirkonna mahetootmisega ettevõtete kimalaste kooslus optimaalne, samas aga tavatootmisega aladel oli pikasuiselisi loodetust vähem. Pikasuiseliste kimalaste suurem osakaal tagab nendel maal efektiivsema tolmeldamise pika õieputkega kultuurtaimede (nt punane ristik, aeduba jmt) ja suurendab seemnesaaki. Pikasuiselised kimalased on maalilmas eriti suures kadumisoos – eelkõige väljendub see tootja jaoks saagi vähenemises, kuna lühisuiselistel mesilastel (nt meemesilane) ei ulatu sügava õieputkega õites nektarini ja seetõttu närvivad nad õieputkesse augu ega tolmelda õisi.

Miks on vaja keskkonnatoetuse seiret ja hindamist?

Seire ja hindamise eesmärk on koguda infot arengukava rakendamise ning efektiivsuse kohta. Andmeid kogutakse tegevuse läbiviimiseks kasutatud sisendite (toetusteks makstav raha), väljundite (huvi toetuste vastu, nt sõlmitud lepingud, toetustealune pind jmt), tulemuste ja mõju kohta keskkonnale, põllumajandusele ning

maaelu arengule tervikuna, samuti hinnatakse kokkulangevust seatud eesmärkidega. Saadud andmeid kasutatakse rakendatud meetmete parandamiseks, uute meetmete väljatöötamiseks ning spetsiifiliste toetusmeetmete vajaduste (sh toetussummade) põhjendamiseks.

Seire- ja hindamissüsteemiga seotud peamised asutused Eestis on põllumajandusministerium, PRIA, Põllumajandusuuringute Keskus ning andmekogujad. Hindamise koordineerimine on Põllumajandusurinate Keskuse põllumajanduskeskkonna seire büroo ülesandeks.

Andmeid kogutakse viie teemavaldkonna kohta – mullastik, vesi, bioloogiline mitmekesisus, maastik ja sotsiaalmajandus. Vajaminevaid andmeid saadakse eri allikatest – toetuste registrist, statistilistest andmebaasidest jne. Hindamiseks läheb vaja ka keskkonnaga seotud andmeid tootjate põllumajandusmaal toimuvate muutuste kohta ning selleks tehakse spetsiaalseid uuringuid tootjate maal.

Väljavalitud tootjate juures kogutakse andmeid järgmiste näitajate kohta: põllumajandusmaastike linnud, kimalased, taimed, vihmaussid, mullaviljakus ja orgaaniline aine, toitelementide kogubilans, pestitsiidide kasutuskoormus, mahetootjatel mahedana müüdnud mahetoodete osa, ettevõtjatulu, keskkonnateadlikkus, põllumajandusmaastike struktuuri muutused punkt-, joon- ja pindelementides, talude heakord.

Hindamiseks vajalikud põllumajandusettevõtted on välja valitud, lähtudes eri printsiipidest – kui aktiivselt piirkonnas on PKT-d taotletud, millised on konkreetse näitaja hindamise kriteeriumid (nt mullaseires peab valim kajastama kõiki peamisi Eesti põllumullaliike, maastikuseires aga peamisi maastikurajoone) jmt. Valim peab esindama nii eri tootmissuundi (taimekasvatus, loomakasvatus, segatootmine), tootmistüüpe (mahetootmine, tavatootmine) kui ka tootmissuuri (väiketalud, suurtootmised). Ka on võrdlusena valimisse võetud PKT-ga mitteliitunud põllumajandusettevõtted. PKT seires osalejaid on kogutavate indikaatorite lõikes tänaseks kokku üle 1000 (sh 700 tootjat, kes osalevad keskkonnateadlikkuse postiküsitluses).

Põllumajandusliku keskkonnatoetuse seire ja hindamise läbiviimine aitab hetkel rakendatavaid meetmeid täiendada (kaotada puudujäägid) ning paremini jälgida toetusele sea-

Eluslooduse seireks valiti välja kolm piirkonda: ekstensiivsema põllumajandusega Võru- ja Saaremaa ning intensiivsema põllumajandustegevusega Jõgeva- ja Tartumaa. 2006. aastal seirati nendes piirkondades kokku 66 põllumajandusettevõtet.

tud eesmärkide täitmist. Lisaks saab põllumajanduslooma tootja tema maa kohta saadud andmete osas ka tagasisidet, mis annab talle aimu tema põllumaade üldisest keskkonnaseisundist ning võimaldab neid teadmisi ära kasutada põllumajandustegevuse efektiivsemal planeerimisel.

Põllumajandusliku keskkonnatoetuse hindamisest (sh uuringute aruandeid) saab pikemalt lugeda PMK kodulehelt aadressil www.pmk.agri.ee/pkt.